

Svámí Abhedánanda

NAUKA O KARMANU

vydal Ramakrishna Vedanta Math, Kalkata, v roce 1947
z angličtiny přeložil Rudolf Skarnitzl
zveřejněno na www.rudolfskarnitzl.cz

Kapitola 1. Zákon příčinnosti

Pečlivým studiem přírody se nám odhaluje okolnost, že jevy světa jsou dohromady spojeny univerzálním řetězem příčin a následků. Žádná událost nemůže nastat bez předcházející příčiny. Cokoli spatřujeme, slyšíme, nebo vnímáme smysly, není ničím jiným než následkem nějaké příčiny, ať už známé, nebo neznámé.

Stopování příčin událostí a bližší seznámení se s podmínkami, za kterých se důsledek projevil, bylo vždy cílem různých odvětví vědy a filozofie.

Všechny vědy a všechny filozofie světa jednomyslně prohlašují, že zákon příčiny a následku je nejuniverzálnějším ze všech zákonů. Je to ten zákon, který vládne všem jevům, ať jsou jakkoli hrubé, či jemné. Všechny síly přírody, fyzické či mentální, jsou poslušny tohoto zákona a nikdy jej nemohou překročit. Od vlnění elektronů až po oběh Země kolem Slunce, od pádu jablka ze stromu až po zvednutí paže silou vůle je každá událost důsledkem nějaké neviditelné síly, která působí v harmonii se zákonem příčinnosti.

Podobně každá akce našeho těla či mysli je výsledkem nějaké síly nebo moci, která je příčinou, přičemž současně to, co je následkem nějaké příčiny, se stává příčinou jiného, třeba i většího následku a ten opět vytváří nějaký jiný, ještě větší následek a ten zase další, třeba jemnější atd. A tak se se řetěz příčin a následků šíří a pokračuje ve svém rozšiřování, aniž by se kdekoli zastavil a došel svého absolutního konce.

Např.: Vrah střílel po rakouském arcivévodovi a střela zasáhla jeho tělo, takže arcivévoda zemřel na otravu krve. Střelba je akcí, která je výsledkem mentální a fyzické aktivity vraha. Ale stejná akce je zase příčinou, proč střela zasáhla arcivévodovo tělo, a to je příčinou zranění, které způsobilo horečku a další fyzické poruchy, jejichž následkem byla arcivévodova smrt. Smrt arcivévody zapříčinila, že se jeho manželka stala vdovou, což vytváří nejen změny v jejím životě, ale v celé její rodině. *(Jen pro přesnost: manželka arcivévody Ferdinanda při sarajevském atentátu v roce 1914 rovněž zemřela. Smrt arcivévody byla rychlá v důsledku tepenného krváčení. Pozn. vyd.)* Důsledek tohoto jediného činu vraha se zde nezastavil. Zapříčinil první světovou válku a způsobil zničení životů a majetků milionů lidí a měl dopad na celý svět. Je zbytečné popisovat hrůzy této války. Německý mocnář ztratil svůj trůn a moc. Ruský car byl zavražděn. Lidé stále sklízí důsledky této války a její vliv potrvá generace. Nicméně čin měl dopad i na vraha a přinesl mu nesmírnou trýzeň a nakonec smrt. Zanechal vliv na jeho mysli a jeho utrpení bude asi pokračovat i po smrti v jiném životě.

Tak spatřujeme, jak jedna událost může být současně příčinou i následkem a jak může ovlivnit celý svět tím, že vytváří rozmanité efekty jak na pláních života, tak

i smrti. Z tohoto nekonečného řetězu příčin a následků nemůžeme vydělit žádný jednotlivý článek a ani jej považovat za zbytečný. Rovněž je zřejmé, že každá činnost, jakkoli nepatrná a triviální se nám zdá být, tak tím, že je podmíněna vesmírným zákonem příčinnosti, vytváří různé účinky, viditelné i skryté, a přímo i nepřímo ovlivňuje celý svět jevů.

Žádný čin se nemůže vymanit z tohoto zákona, totiž že po každé příčině následuje důsledek a že každá činnost je spojena s tím, že působí na činitele podobnou silou a důsledkem.

Vesmírný zákon příčiny a následku se v sanskrtu označuje jako zákon karmanu. Výraz karman nyní v angličtině téměř zdomácněl. Pochází z kořene „*kri*“, což znamená konat činnost nebo provést skutek. Každá činnost, fyzická či mentální, se nazývá karmanem a každá činnost je spojena s tím, že vytváří reakci neboli následek a je také sama o sobě karmanem. Ba co více, druhotně je každá činnost jak příčinou, tak i následkem a slovo karman zahrnuje v sobě jak příčinu, tak i její následek.

Ve všeobecném smyslu je karmanem pohyb, přitažlivost, gravitace, odpudivost, chůze, mluvení, hledění, naslouchání, přemýšlení, chtění i toužení, ba i všechny činnosti těla, mysli a smyslů. Vytvářejí totiž výsledky, které jsou podrobeny nezlomnému zákonu příčinnosti.

Pod vládou tohoto všepřonikajícího zákona karmanu nezůstává žádný prostor pro náhodu a nahodilost. Co nazýváme náhodnou událostí, je ve skutečnosti výsledkem nějaké určité příčiny, které nerozumíme či kterou nedokážeme vystopovat, vzhledem k našemu omezenému poznání. Příčina může spočívat v morálních či duchovních úrovních, ale my ji hledáme pouze na fyzické pláni. Ve starých časech, kdy byl rozsah poznáných příčin nesmírně omezený, bylo zvykem, že nevzdělaní lidé si vykládali náhodné události jako produkty neznámých příčin a přičítali je nadpřirozeným silám či mocnostem. Ještě dnes mnoho lidí věří v náhody. Když byly postupně všechny nadpřirozené síly sjednoceny v jednoho osobního Boha, pak výsledky neznámých příčin nazýváme prozřetelností. Ve skutečnosti mají všechny náhody přirozené příčiny, ať už je známe či neznáme. To, co se nevzdělané mysli zdá být dílem prozřetelnosti či nadpřirozené moci, je přirozené pro vědce nebo filozofa, jehož náhled na přírodu je širší a univerzálnější. A tak každá náhodná událost je stejně podrobena zákonu příčinnosti čili karmanu, jako každý normální výsledek nějaké známé příčiny.

Výsledky různých přirozených příčin je možné třídit jako dobré, špatné a smíšené. To, co splňuje náš zájem a je nám za určitých okolností prospěšné, se nazývá dobrem. Co nás nějakým způsobem zraňuje, se nazývá zlem. Smíšené výsledky jsou takové, které jsou částečně dobrodiním nebo nápomocí a částečně nás poškozují. Tyto tři druhy výsledků určují povahu činností nebo příčin. Jestliže je výsledek dobrý, nebo jinými slovy, pokud spatřujeme, že nějaký čin vytváří výsledek, který my nebo náš bližní pociťujeme jako prospěšný po stránce fyzické, morální či duchovní a zároveň

mentálně, fyzicky nebo jinak nepoškozuje jinou žijící bytost, pak jej nazýváme dobrem. Za zlý pokládáme ten čin, který kazí naše zájmy nebo zájmy našich bližních a přináší utrpení či smutek a bídu jedinci nebo ostatním členům společnosti. Smíšené výsledky jsou takové, které slouží zájmům některých jedinců tím, že jim přinášejí štěstí, ale současně vytvářejí zlo nějaké jiné skupině. Zkrátka čin, který produkuje dobro na úkor zájmů či práv jiných, je nazýván příčinou smíšených výsledků.

V tomto světě relativity, který je omezen časem a prostorem, je nemožné nalézt takovou činnost, která by byla absolutně dobrá, nebo která by vytvářela výsledek, která by nepřinášel disharmonii či zármutek v jakémkoli tvaru nebo způsobu někde na světě.

Činy jsou následovány svými nedostatky a chybami stejně, jako je oheň zahalen kouřem. (Bhagavadgíta, XVIII, 48)

Je nemožné nalézt nějaké působení, které by vytvářelo absolutně zlý výsledek, aniž by někde způsobilo nějaké dobro. Výsledek posuzujeme běžně podle toho, zda převažuje dobro, nebo zlo. Kdekoli nastává dokonalá harmonie, mír, šťastné uklidnění, je to výsledek dobrých činů. Kdekoli převládá rozkol, nemoci, utrpení, bolest, bída, zraňování a neštěstí, což pochází od znásilňování zákonů zdraví, zákonů morálních a zákonů života, pak se vždy jedná o zlo.

Kapitola 2. Zákon akce a reakce

Zákon příčinnosti neboli karmanu v sobě zahrnuje zákon, že stejné vytváří stejné neboli že za každou činností následuje reakce podobného druhu. Jestliže udeříme do stolu, stůl bude na náš úder reagovat stejnou silou. Udeříme-li ještě více, pak zpětně obdržíme o to větší ránu. Jak na fyzické úrovni, tak i na jemnější mentální úrovni platí, že všechny mentální akce vytvářejí reakce podobného druhu. Motivy tužeb, myšlenky a další mentální funkce jsou podrobeny stejnému zákonu a produkují dobré, špatné nebo smíšené výsledky, podle přirozenosti jejich mentálních aktivit. Jelikož mentální aktivity určují charakter individuálního ega neboli osobního činitele, můžeme snadno rozdělit tyto činitele na dobré, zlé nebo smíšené.

Charakter individua je také podroben zákonu karmanu, protože jedinec je shlukem velkého množství minulých činností myslí, kterým říkáme touhy, tendence, představy a dojmy a každá z nich je ovládána zákonem akce a reakce. Každý charakter neboli osobnost je obrovský úhrnný výsledek mentálních činností minulosti a je také příčinou budoucích změn v charakteru.

V řetězu příčin a následků je možno vidět, že každý následek je skrytý v následku předchozím. Z tohoto zákona lze vyrozumět, že každá forma charakterizuje v sobě jak příčinu, tak i následek. Zákon karmanu v sobě obsahuje velkou pravdu přírody, že příčina spočívá v následku a následek je opět skryt v příčině. Například semeno v sobě potenciálně obsahuje celý strom, který zase vytváří semeno.

Pomocí této veliké pravdy můžeme snadno vysvětlit, proč je nějaký charakter dobrý nebo špatný, nebo proč se některý jedinec chová tak či onak, proč někdo trpí a je nešťastný, zatímco jiný užívá života a je šťasten. Z naší bídy a z našeho utrpení nemáme vinit naše rodiče. Je to náš vlastní karman, který vytváří výsledky ve formě radosti i smutku, příjemnosti a bolesti, štěstí a neštěstí. Je to vyúčtování. Každá věc, kterou v tomto životě vlastníme, je výsledkem předchozího karmanu neboli činnosti, ať už mentální nebo fyzické. Náš nynější charakter je výslednicí naší minulosti a náš budoucí charakter je určován našimi nynějšími činy. Ani Bůh a Satan nejsou odpovědni za naše libosti, či bolesti, štěstí, nebo bídu. Takto lze zákonem karmanu vědecky vysvětlit všechny nerovnosti a různosti charakterů.

V rozsahu tohoto univerzálního zákona karmanu není místo pro předpoklad předurčení a milosti, které přijímá většina pravověrných křesťanů. Hypotéza o předurčení a milosti říká, že Bůh, stvořitel veškerenstva, určuje osud člověka před jeho narozením. Před zrozením každého muže či žena určuje, jací budou. Úmysl stvořitele činí z člověka hříšníka či ctnostnou bytost ještě v čase před zrozením. Tato hypotéza však ruší naši morální zodpovědnost a osobní svobodu. *(Uvedené učení je vlastní především protestantským církvím. Katolická církev toto neučí. Pozn. vyd.)*

Jsme-li všichni Bohem předurčení k hříšnosti, či ctnosti, ke štěstí, či neštěstí, pak nejsme schopni naše určení změnit a ani nejsme schopni působit proti božskému rozhodnutí. To nás činí zcela svázané řetězem otroctví. Ba co více – tato hypotéza způsobuje, že Bůh je stranický a nespravedlivý. Jak to, že jedné nevinné bytosti určí utrpení a další bytosti naděli radost? Jak to, že někdo obdrží jeho milost před narozením a jiný ne? Jak to, že když byl hříšník určen osudem ke hříchu ještě před svým narozením, má být odpovědný za své činy a jak to, že trpí za úmysl všemohoucího a vševědoucího stvořitele?

Je-li Bůh milostiplný ke všem bytostem, proč je všechny neučiní stejně dobré, ctnostné, morální a duchovní? Tyto otázky zůstávají teorií o předurčení a milosti nezodpovězeny a z nauky o karmanu vůbec nevystávají. Jestliže jsme poznali, že každá individuální bytost sklízí výsledky svých předchozích činů a skutků, pak nikdy nemůžeme obhajovat teorii o předurčení a milosti. Každý výsledek je měřen svou příčinou.

Ten, kdo věří v zákon karmanu, je svobodně konajícím a je odpovědný za všechny své dobré a špatné výsledky činů. Ví, že vytváří svůj vlastní osud a formuje svůj charakter svými myšlenkami a činy. Nikdy neobviňuje nikoho jiného za utrpení a bídu, která ho potkává. Ze své zkušenosti poznává pravé příčiny událostí, a když odstraňuje ze svého života zlé a špatné, vykonává takové činy, které plodí dobro pro všechny i pro něj samotného. Ten, kdo zákon karmanu poslouchá, je více morální a ctnostný nežli ten, kdo slepě poslouchá desatero přikázání. Zastává daleko rozumnější stanovisko než ten, kdo se obává božího trestu. Upouští od špatností ne proto, že je tak psáno v knihách či svatém písmu, ale protože ví, že každý špatný čin bude dříve nebo později působit na něho samotného a přivedí mu neštěstí a bídu. Vykonává dobré činy proto, že mu přinesou dobrou odplatu v podobě štěstí, míru, klidu a vyššího osvícení. To, co nazýváme božími odměnami a božími tresty, není ničím jiným než reakcemi našich vlastních mentálních nebo fyzických činností.

Nauka o karmanu popírá existenci nějakého určujícího vládce a učí, že Bůh nikdy neodměňuje ctnostné, ani netrestá špatné. (Bhagavadgíta V, 15)

Kapitola 3.

Zákon kompenzace (vyrovnání)

Nauka o karmanu v sobě zahrnuje zákon kompenzace a zákon odčinění (odplaty, náhrady). To jsou základní pravdy přírody. Proto musí mít každý důsledek svoji příčinu a každému následku musí něco předcházet. Proto musí být vzájemná rovnováha mezi příčinou a jejím důsledkem, mezi tím, co předchází a následuje. Příčina musí vždy vytvářet důsledek, který je podobné povahy jak po stránce kvality, tak i kvantitativně a reakce musí být příbuzná akci. Síla přírody neúčinkuje ani pro zisk, ani pro ztrátu, ale za účelem vytvoření dokonalé rovnováhy či harmonie.

Vzedme-li se například v oceánu vysoká vlna, pak na druhé straně musí být její hlubina. Je-li někde vodní přítok, musí být někde jeho odtok. Je-li někde velké vedro, na jiném místě najdeme krutou zimu. Na jedné straně Země je den, na druhé je noc. Po dlouhém míru následuje dlouhá válka a naopak. Tímto způsobem můžeme ukázat, že existuje polarita v každé části přírody a že nakonec přináší dokonalou rovnováhu, vyrovnanost, harmonii a spravedlnost. Zkrátka vytváří to, co rozumíme pod pojmem kompenzace.

Zákon kompenzace je stejně neporušitelný, jako zákon akce a reakce. Ve skutečnosti zákony kompenzace, akce a reakce a vyrovnání pracují společně. Představují pouze rozličné části záměrů přírody, když vytvářejí různé jevy, jsoucí jeden vůči druhému v protikladu.

Vezměme si jako příklad vodu.

Sloučení vodíku a kyslíku je příčinou, tím, co předchází a voda, tedy opět vodík a kyslík, je také výsledkem, tím, co následuje. Jedná se tedy také o reakci a dokonalou kompenzaci. Nikde není přírůstu ani úbytku. Molekula vody obsahuje jeden atom kyslíku a dva atomy vodíku – nic víc, nic méně. Podobně i teplo není jenom důsledkem reakce, ale je kompenzací za palivo, které teplo vytváří. Opět nic míň, nic víc. Podobně je i elektřina kompenzací za energii, ve kterou byla přetvořena. Elektřina je energie a energii lze změnit v elektřinu. Není tu dluhu ani zisku, všude vládne dokonalá rovnováha.

Tak jako po stránce fyzické v přírodě každá síla směřuje ke kompenzaci – vyrovnání, tak se tento zákon projevuje se stejnou zákonitostí i v rovině mentální, intelektuální, morální a duchovní. V říši přírody panuje nesmlouvavost. Chcete-li něco získat, musíte zato předem zaplatit v myšlenkách, slovech a činech. Nelze obdržet něco za nic.

Když se v denním životě snažíme při koupi či prodeji smlouvat, zapomínáme na tento zákon a dopouštíme se mnoha chyb, trpíme a nakonec litujeme. Člověk jde kupovat límeč a vrací se domů s ledničkou. Domnívá se, že koupil lacino, ale neví, že zaplatil právě úměrnou cenu. Nic víc, nic míň.

Zákon vyrovnání platí nejenom pro necitnou hmotu a její síly, ale ovládá také citlivé bytosti a inteligentní duše. Jakkoli zdánlivě nespravedlivě a s pocitem, že si to nezasluhujeme, trpíme fyzicky nebo mentálně, přece, jakmile vystopujeme příčinu a porovnáme ji s tím, pak zjistíme, že je to zcela správné a že je to pouhým vyrovnáním. Když nespojujeme bolest hlavy s hýřením minulé noci, zdá se nám to být zlé. Spojíme-li si však bolest s tím, co předcházelo, pak spatřujeme, že je to správné a že si to zasluhujeme. Žádnou záležitost nemůžeme spravedlivě posoudit tehdy, nespojujeme-li důsledky s tím, co je předchází. Příčiny určují povahu následků a to, co je předchází, určuje následky. Je-li příčinnou zlo, pak výsledky opět vynesou zlo. Nikdo nemůže zákonu vyrovnání vzdorovat. Avšak působení tohoto zákona ve spojitosti se záležitostmi našeho života je nesmírně komplikované a všeobecně obsahuje cyklus počátku, růstu a zrání. Tento kompletní cyklus může mít krátkou či dlouhou časovou periodu. Člověk může sklízet výsledky vyrovnání již za svého života, nebo po smrti v jiném vtělení, tak jako právě nyní sklízíme výsledky působení našich předchozích životů.

Popíráme-li předchozí existence s reinkarnací duše a připouštíme-li tak, že fyzický zrod je počátkem našeho života a smrtí vše končí, pak by řetěz příčin a následků a vyrovnání byl smrtí byl náhle přetržen. Pak by pro zlého člověka, který se dopouštěl zločinů a užíval radostí života, neexistovala žádná odplata a stejně tak by neexistovala ani odměna pro spravedlivého, který koná správné a za celý život tím nic nezíská.

Pokud se na individuální životy díváme jako na oddělené události, které začínají zrozením těla a končí jeho smrtí, nenašli bychom správné vysvětlení čehokoli, ale viděli bychom na každém kroku jen nespravedlnost a špatnost. Ale když spojíme naše současné životy s naší minulostí a budoucností a stojíme přitom na široké základně věčnosti života, tedy na minulém a budoucím životě, a takto se díváme na současnost, vidíme na každém kroku spravedlnost a vyrovnání. Nebereme-li v úvahu souvislost dnešního života s včerejší minulostí a každý následující den hodnotíme jen podle jeho výsledků, nalezneme jen ubohé vyrovnání za naši denní práci. Ba co více, zdálo by se nám velice nespravedlivé, že náš život připadl na deštivý a zamračený den s mnoha nehodami a nepříjemnými zážitky, když třeba další den je slunný, jasný a s mnoha šťastnými příhodami. Byli bychom schopni vysvětlit každý z těchto zlomků života sám o sobě a beze zbytku? Ne. A tak jako se náš pozemský život skládá z řady takových denních životů, tak i věčný život naší duše se skládá z řady pozemských životů. Když srovnáme pozemský život s věčným životem duše, bude se nám jevit jen jako zlomek, stejně malý jako život, který by končil po 24 hodinách. Vyrovnání za zdánlivé tělesné utrpení a bídu dobrého a spravedlivého člověka, během jeho pozemské pouti, lze nalézt v životě duše. Tělesná příkoří podle zákona odplaty pozvednou duši opravdu duchovního člověka nad úroveň průměrných smrtelníků. Taková bytost pak případně jednou získá i úctu a vážnost všech národů. A naopak, pokud se zlým a nečestným daří domněle dobře, je to na úkor jejich duchovního života a vyrovnání – kompenzace – nastane později v životě jejich duše. Zákon

kompensace pokrývá celý řetězec našich individuálních životů. Čím širší je základna, kterou hodnotíme, tím dokonalejší se odplata jeví. Chceme-li proto vidět dokonalou rovnováhu příčin a následků, akci a reakci, musíme pohlížet na život duše v co nejširším rozsahu. Z tohoto stanoviska pak najdeme uspokojivé vysvětlení všech matoucích problémů a nejsložitějších zákonitostí lidského života.

Kapitola 4.

Zákon retribuice (odplaty)

Tak jako dobrý čin přináší svou vlastní odměnu podle zákona vyrovnání (kompenzace), tak každý zločin nebo špatný čin dojde svého vlastního trestu podle zákona odplaty (retribuice), ať už v tomto, nebo příštím životě.

Když lupič někoho oloupe, oloupe především sám sebe. Kdo šidí, šidí ve skutečnosti sebe. Nikdo nemůže činit zlo, aniž nakonec pocítí špatné důsledky. Špatný čin a jeho důsledek čili reakce, kterou nazýváme trestem, rostou na stejném kmeni. První je jako květ, druhé jako plod.

Zákon retribuice (odplaty) je v přírodě neúprosnou nutností. Každý čin působí a přináší svou vlastní odměnu nebo trest především ve vnitřní povaze (duši) a až pak ve vnějších okolnostech, ve formě zisku nebo ztráty, zdaru či úspěchu, zdraví nebo nemoci. Duše je schopna vidět příčinnost odplaty, ale lidé chápou změnu vnějších okolností jako trest, který přichází až po určité době. Tentýž zákon se projevuje v duši dávno předtím, než se objeví vnější změna. Musíme platit za špatné činy, ale ne za dobré skutky. Mravnost, moudrost, pravda a láska jsou skutečně dobré. Pocházejí od Boha, a proto nikdo neplatí za to, že činí dobré skutky. Jsou to duchovní hodnoty. Čím více je uplatňujeme, tím více narůstají. Kdo hledá hmotné blaho, musí platit daň, ale neexistuje daň z duchovní hodnoty.

Zákon karmanu učí, že spravedliví se sami odměňují a hříšníci sami trestají vlastními myšlenkami a činy. Emerson říká: „Každý čin se odměňuje především v naší duši, a teprve pak ve vnějších okolnostech. A lidé nazývají okolnosti trestem.“ Sv. Bernard říká: „Nic mi nemůže uškodit. Jen já sám. Škodu, kterou jsem utrpěl, nesu sebou a nikdy skutečně netrpím jinak, než svou vlastní vinou.“ Proto hinduisté, i když nevěří v učení o pekelném ohni a ani se nebojí božího trestu, se stále vyhýbají špatným činům a usilovně se snaží žít spravedlivě, a to jen proto, že se bojí věčného zákona karmanu. Buddhisté, kteří nevěří v osobního Boha a popírají existenci stále duše v jevové bytosti, založili svoji etiku a náboženství na univerzálním zákonu karmanu, neboli na zákoně příčiny a následku.

Učení o karmanu je základním principem filozofie a náboženství Védanty. Existuje však rozdíl mezi buddhistickým a védánským výkladem této nauky. Buddhisté popírají existenci duše, jakožto činitele a uskutečňovatele činu, popírají existenci myslitele, tedy toho, kdo trpí, nebo kdo se raduje. Říkají, že není duality mezi činitelem a jeho činy a mezi myslitelem a jeho myšlenkami. Že není rozdílu mezi tím, kdo se raduje a jeho radostí. Slova myslitel, činitel, radující se, trpící apod. jsou pouze způsobem slovního vyjádření. Skutečnost „života duše“ se podle buddhistů skládá z činů, myšlenek, utrpení a radostí. Tyto činy se nazývají karmanem. Člověk je z nich utvářen, ale nemá trvalou duši či entitu. Dohromady tímto vzniká osobnost

jednotlivce, která přetrvává i po smrti. Buddhisté tvrdí, že oči vidí, uši slyší, mysl myslí, že všechny duševní i fyzické činy jedince vytvářejí jemné formy (*samskára*), jako např. formy činu, nebo myšlenky, které pokračují ve své existenci i po smrti a vytvářejí podobné činy skrze jiné, budoucí, tělo, a to podle zákona karmanu.

Védánta naproti tomu připouští existenci jednoty (univerzální) duše. Totéž inteligentní a vědomé já je nazýváno konajícím, myslitelem a tím, kdo se raduje či trpí. V povaze fyzických, nebo mentálních činů není ani inteligence, ani vědomí. Jeho činy jsou necítící. Védánta zamítá buddhistický výklad a poukazuje na jeho slabinu v tom, že kdyby nebylo trvalé entity duše, pak by ten, kdo koná čin, nebyl tím, kdo sklízí plody. Kdyby nebylo totožnosti mezi tím, kdo sklízí plody, byl by ve světě velký chaos v činech. Bylo by to, jako kdyby jeden člověk jedl jídlo, ale druhý se cítil nasycen. To je evidentně absurdní. Navíc by to bylo proti zákonu akce a reakce, který učí, že všechny reakce se vrací zpět ke zdroji, odkud akce začala nebo pocházela. Jinak by hřešící člověk po té, co hřešil, sklízel výsledek ctnostných činů někoho jiného a nic by této abnormalitě nemohlo zabránit. Proto Védánta učí, že zákon karmanu vyžaduje identitu myslitele či konatele, toho, kdo se raduje či trpí. Tento řetěz karmanu je bez začátku a bez konce a entita duše, která je zdrojem všech myšlenek a citů, je tudíž také bez počátku a bez konce. Existoval před nynějším zrozením. Výsledky předchozích činů sklízí každá jednotlivá duše nyní a současně zasévá semena budoucích výsledků tím, že koná dobré a špatné činy. Karman, který se takto hromadí, se nazývá *sančita*. *Prárabdha* karman je pak ten, který byl příčinou současného zrození těla a charakteru. *Krijamána* karman je ten karman, který nyní rozséváme a *agámia* karman představuje příští činy. Stejnou myšlenku vyjádřil i sv. Pavel, když psal v VI. Kap., ve verši 7 v epištole Galatejským: „Cokoli člověk zaseje, to bude i sklízet.“ A ve verši 9: „Neumdlévejme v dobrých skutcích, protože nepolevíme-li, budeme v pravý čas sklízet.“

Možná i Kristus měl na mysli zákon karmanu, když odpověděl na otázku svých žáků: „Ten muž se narodil slepý. Kdo zhřešil – on, nebo jeho rodiče?“ A Kristus odpověděl: „Nezhřešil ani ten muž, ani jeho rodiče.“ Je samozřejmé, že muž, který se narodil slepý, nemohl hřešit v tomto vtělení, a když to nebyl ani následek hříchu jeho rodičů, kde by byla příčina jeho slepoty? Dědičnost to nemůže vysvětlit. Teologové říkají, že to byla boží vůle, protože věří v teorii předurčení, která, jak jsem už uvedl, činí Boha nespravedlivým a stranickým. Jediné racionální vysvětlení, které lze nalézt, je učení o karmanu, tj. že předchozí činy toho muže byly příčinou jeho slepoty. Védánta při uplatňování zákona karmanu vysvětluje, že muž sklízí následky svých špatných činů z předchozího vtělení. Jiné uspokojující a vědecké vysvětlení podobných případů nemůže být. Je-li tedy zákon o karmanu tak univerzální, že řídí všechny jevy tohoto světa stejně jako naše myšlenky a činy. A je-li tak neúchylný, že způsobuje, že způsobuje, aby každá individuální duše sklízela plody činů buď v tomto, nebo v příštím životě a je-li pravda, že každá reakce je svou povahou podobná samotné akci a nutně se vrátí ke středu (příčině) akce – čili působí na činitele tak, že

jej nebo ji činí šťastného či nešťastného, pak je pro každého z nás velmi důležité připomínat si tento zákon v každém okamžiku našeho života. A pro každého z nás je také nezbytné být velmi obezřetný v konání povinností denního života, abychom nezasévali semena, která plodí nepříjemné a neradostné ovoce a které nás učiní nešťastným v tomto, nebo příštím životě.

Jedině učení o karmanu může vysvětlit záhadný problém dobra a zla a smířit člověka se strašnou a zjevnou nespravedlivostí života. Kdo věří v toto vznešené učení, nikdy nemá v mysli zmatek, když kolem sebe spatřuje nerovnosti dané narozením nebo štěstím, intelektem či schopnostmi. Znalost této univerzální pravdy brání proklínat život, nebo lidské bytosti, či snad obviňovat stvořitele, když vidíme, že blázni a prospěcháři jsou ve společnosti ctěni, když vidíme, že naši sousedé, kteří nevládnou intelektem ani ušlechtilostí, mají úspěch a v pohodlí užívají radostí života jen z toho důvodu, že se narodili v bohaté rodině. Učení o karmanu nám vysvětluje, proč lidé trpí, i když se v tomto životě nedopustili ničeho zlého a i když si zdánlivě žádné utrpení nezaslouží. To je zákon kompenzace. Věčný zákon karmanu, tak jak je, nepředurčuje nic a nikoho, ale naopak každého z nás činí svobodným konatelem činů, ukazuje cestu ze světa utrpení dobrými myšlenkami a činy. Karman nic netvoří, ani neplánuje, ani nenavrhuje. My sami svými činy tvoříme příčiny dobra a zla a dostáváme odměnu, nebo trest jako reakci na naše myšlenky a činy podle zákona kompenzace.

Chudí a trpící nenajdou útěchu nikde jinde než právě v tomto učení karmanu. Z tohoto důvodu je tolik spokojenosti mezi chudými lidmi v Indii, kteří se stěží vydělávají na holý život. Kdyby toto vznešené učení bylo hlásáno mezi nespokojenými a utrápenými lidmi v křesťanství, našli by paprsek naděje pro svou budoucnost a snažili by se žít lépe, byli by morálnější, ctnostnější a duchovněji než jsou dnes. Dokázali by nést břemeno bídy na svých ramenou s větším klidem, trpělivostí, spokojeností a mírem.

Kapitola 5. Filozofie karmanu

Ti, kteří rozumějí filozofii karmanu a jednají podle ní, jsou čistého srdce a vstupují do života blaženství.

V sanskrtu se tato filozofie nazývá karma jóga. Je to jedna z cest, kterou může být realizován konečný cíl – poznání Pravdy. Jsou ještě tři další cesty – cesta lásky, cesta vědění a cesta koncentrace a meditace. Ale všechny tyto cesty jsou jako řeky, které se nakonec vlévají do oceánu Pravdy, když každá z těchto cest je přizpůsobena duševním a fyzickým podmínkám různých jedinců. Ten, kdo inklinuje k uctívání, zvolí přirozeně cestu lásky a oddanosti. Jiný, založený spíše filozoficky, půjde cestou rozlišování, třetí dá přednost praxi koncentrace a meditace. Zatímco ti, kteří instinktivně tíhnou k činnosti, a kteří nejsou filozoficky založeni a ani nemají schopnosti koncentrace či meditace a současně jim činí potíže věřit v osobního boha, ti mohou dosáhnout realizace poznáním tajemství správného – nepřipoutaného – konání.

Karma jóga znamená doslova zručnost nebo obratnost v práci a týká se veškeré činnosti, jak tělesné, tak duševní. Tím, že připouští, že činnost je nezbytnou podmínkou života, že žádná lidská bytost nemůže žít, aniž by nevykonávala nějaký druh duševní či tělesné práce, snaží se svým učením dát najevo, jak může být tento trvalý výdaj energie využit k získání největšího duchovního osvětlení a k dosažení dokonalosti a absolutní svobody. Toho lze dosáhnout, jak čteme ve IV. kapitole Bhagavadgíty (IV/78) tím, že uprostřed činností spatřujeme to, co je nad veškerou činností. „Ten, kdo vidí činnost v nečinnosti, stejně tak jako i to, co je nad vší činností, uprostřed veškeré činnosti myslí, těla i smyslů, ten je moudrý mezi lidmi, ten je pravý karma jogín a dokonalý konající všech činností.“

Obvykle se ztotožňuje s prací, kterou konáme, a puzeni neúprosnou nutností konat, děláme ze sebe stroje, které bez ustání pracují, až se nakonec unavíme, jsme zbaveni odvahy a jsme nešťastní. Když si však uvědomíme, že je v nás něco, co všechny činnosti přesahuje a co se neměnní, co je nehybné a věčně v klidu, pak konáme svůj denní úkol beze ztráty odvahy a beze ztráty sil, protože jsme se naučili filozofii práce.

Existuje pět nezbytných podmínek pro uskutečnění jakékoli duševní či fyzické práce:

1. Musíme mít fyzické tělo, neboť ono je zásobárnou energie. Jsme-li bez těla, nemůžeme na fyzické úrovni nic udělat. Dále musí být toto tělo v dobré kondici. Je-li tělo nemocné, není schopno pracovat.

2. Musí být přítomen pocit ega jako činitele nebo konajícího. Musíme si být vědomi svého já, které cítí popudy.

3. Musíme mít nástroje, jimiž pracujeme. Je jich mnoho: smyslové orgány – oči, uši, nos, jazyk a čidla hmatu. Dále pět nástrojů pro fyzickou práci – ruce, nohy atd. A vnitřní nástroj – mozek nebo spíše mysl se všemi schopnostmi – silnou vůlí, myšlením, schopností rozhodovat se a s pamětí.

4. Musíme mít touhu něco udělat neboli motiv k práci.

5. Musí být splněny určité podmínky v našem okolí. Bez nich by nám smysly, zevní nástroje ani mozek nebyly nic platné. Abychom slyšeli zvuk, musí existovat vzduch. Abychom viděli, musí tu být světlo a prostředí, které přenáší světelné vlnění. Tělo se nemůže pohybovat bez prostoru. Těchto pět podmínek je nezbytných pro každý druh práce, ať už dobré či špatné. V praxi karma jógy si musíme být těchto podmínek stále pamětliví, nesmíme je zaměňovat jedno s druhým, ale musím mít pozornost stále soustředěnou na těle, na jeho nástrojích, na znalce neboli vědomí sebe, které je odlišné od všeho ostatního.

Výsledky akcí, které za těchto pěti podmínek podnikáme, jsou trojího typu:

1. Ty, které jsou žádoucí, protože nám pomáhají naplňovat naše životní cíle a přinášejí nám pohodu a radost.

2. Ty, které jsou zčásti žádoucí a zčásti nežádoucí.

3. Nežádoucí.

V žádném okamžiku naší existence nemůžeme uniknout některému ze tří uvedených výsledků. Protože, jak už bylo řečeno, činnost našeho organismu nikdy neustává. V praxi nemůže být tělo ani mysl nikdy v pohybu. I když se zdá, že tělo je v klidu, mysl pokračuje ve svých vibracích. A třebaže se např. ve spánku všechna vědomá činnost na první pohled zastaví, podvědomá činnost pokračuje v organickém systému jako nevědomé (skryté) myšlení, trávení, dýchání, krevní oběh. Vědeckým výzkumem se dozvídáme, že nevědomá mysl zabírá mnohem větší oblast než vědomá mysl a v ní také začíná jako první všechny činnosti vědomá. A každá z těchto činností myslí nutně vede k určitému výsledku.

Je-li tedy činnost nezbytná a každá akce vede k určitému výsledku, co můžeme dělat, abychom všechny tyto výsledky uvedli v soulad s nejvyšším ideálem života? Tím, že hledáme to, co uprostřed našich různých činností mysl i těla zůstává stále v klidu. Když to najdeme a rozpoznáme, pochopíme smysl filozofie práce a můžeme se orientovat tak, aby každé naše úsilí vedlo ke konečnému cíli všech náboženství – k realizaci Pravdy, k dosažení blaženosti. Nedokážeme-li to, budeme muset sklízet ovoce našich činů a pokračovat ve snášení utrpení a bídy. Tím, že se řídíme učením filozofie práce, získáváme nejenom svobodu pro duši, ale budeme i povzneseni nad všechny zákony a budeme žít v úrovni nad pohybem. Od nejjemnějšího atomu, až po nejhrubší hmotnou formu, je všechno v ustavičném pohybu. Nikde není klid. Jen jedině se nehýbá, pouze jedině je v klidu a karma jóga vysvětluje, co to je, jak to můžeme uskutečňovat a splynout s tím v jedno.

To, co je za vší činností, se v sanskrtu nazývá *átman*. *Átman* je znalcem v nás. Používáme-li vyšší rozlišování a snažíme-li se pochopit přirozenost znalce v nás tím, že pozorujeme své vnitřní pochody při jakékoli činnosti, objevíme, že znalec v nás je stálý a neměnný. Čtenář ví, že sedí a čte. Jinými slovy – rozlišuje dva odlišné objekty poznání (čtenáře a samotný proces čtení). Ale vědomí, které toto vše vnímá, zůstává stále stejné. A stejně tak zůstává stále stejný ten, kdo poznává a zná všechny různé činnosti těla a mysli. Slyšíme-li zvuk, říkáme, že slyšíme. Vidíme-li světlo, víme, že vidíme. Ale je ten, kdo vnímá světlo, odlišný od toho, kdo vnímá zvuk? Ne. To, co poznává pozorovaný předmět, je stále stejné, nemění se. Bylo to stejné před deseti lety a bude to stejné i zítra. Znalec všech zkušeností našeho dětství je stejný jako ten, kdo ví, co děláme právě teď. Sledujeme-li a uvědomujeme-li si toto, pak musíme dojít k závěru, že ten (či to) v nás, kdo ví, se neměnní a není vázán podmínkami, kterými se řídí proměnlivé věci. Kdyby to bylo jinak, kdyby to, co se nemění, i to, co se mění, bylo podřízeno stejným podmínkám, bylo by to nejenom proti stanovenému pořádku věcí, ale muselo by to vést k velkému zmatení, protože by vůbec nebylo možné odlišit proměnlivé od neměnného.

To, co podléhá času, prostoru a příčinně, je proměnlivé. Zatímco to, co je nad tím vším, je neměnné. Například čas znamená následnost věcí. Čas je podmínkou myšlení a prostor znamená existenci. Činnosti myslí tím, že jsou buď následné, nebo současné, vytvářejí představu času a prostoru. Čas a prostor jsou podmínkou „tvaru myšlenky“. Jedna myšlenka, následující druhou, nám dává schopnost pochopit intervaly mezi nimi, které nazýváme časem. Zatímco, když dvě myšlenky vzniknou současně, pak to, co je odděluje, nazýváme prostorem. To, co existuje mezi myšlenkou „já“ a myšlenkou „slunce“, označujeme jako prostor. Přesto je prostor čistě mentální koncept, který mimo mysl nemá existenci. Existuje snad někdo, kdo zná čirý prostor jako něco konkrétního? Protože představy času a prostoru jsou podmíněny myšlením, tak podléhají změnám, protože naše myšlení se neustále mění. Jakákoli věc, která v mysli vznikne, je podmíněna časem a prostorem a mění se. Ale ten, kdo ví – kdo poznává – není podmíněn ani myslí, ani časem či prostorem. Znalec – poznávající se nemění. V naší mysli vznikne určitá myšlenka a zase odejde. Pak na její místo přijde jiná a ta je opět následována další. Přesto však svědek nebo ten, kdo poznává všechny tyto myšlenky, ať už se týkají hmotných věcí či abstraktních úvah, zůstává stejný. Znalec – svědek, když se ztotožní se změnami mysli, se stane tím, kdo je poznávající a myslící. Myšlení je činnost substance mysli, je to vibrační stav této látky. A když znalec myslí na sebe tento stav vezme, když si ho osvojí, stane se znajícím a myslícím. Když se ztotožní se smyslovými silami a vjemy, stane se vnímajícím a poznávajícím. A stane se vědomým konajícím – fyzickým člověkem, když se ztotožní s vlastnostmi a činnostmi těla.

Když výše uvedeným způsobem analyzujeme svoji duševní činnost a zkoumáme povahu znalce, pak zjistíme, že je trvalým zdrojem inteligence, že je nad myslí a za myšlenkou a že ve skutečnosti není ani myslícím ani jednajícím. *Átman* neboli znalec

nemá ani touhu ani vášeň, protože touhy a vášně jsou čistě mentální pochody. Je pravda, že když se znalec ztotožní s libovolnou mentální činností, pak pocítujeme vášně a touhy, ale ve skutečnosti jsme pouze znalcem touhy. Když máme zlost, je naše mysl ve stavu určitých vibrací, které jsou nepříjemné. Zpočátku pozorujeme, že v nás hněv stoupá a pak, když postupně nabývá síly, pokrývá celou mentální úroveň a odráží se na znalci. Tím, že nemáme sílu se od tohoto mentálního stavu oddělit, se ztotožňujeme s vlnou hněvu a říkáme „mám zlost“. Na začátku jsme mohli pozorovat hněv jako stav mysli, ale postupně se hněv stane od znalce neoddělitelným, až si nakonec sami sebe představujeme jako „rozhněvané“. Když se takto stane znalec totožný s duševními stavy, se smyslovými orgány a s tělem, zdá se nám, že jsme konajícími a jsme zaujati výsledky naší práce.

Když se ztotožňujeme s tělem, cítíme příjemné a nepříjemné pocity v těle. Změny v okolí mají na náš tělesný systém určité účinky a my se domýšlíme, že jsme totožní s těmito jevy a že nám působí bolest a trápení. Mění-li se například počasí, dojde k odpovídající změně i ve fyzickém organismu. Ale dokážeme-li se od těla oddělit, pak tělo může tuto změnu prožít, aniž ji pocítíme. Jsme-li schopni naučit se, jak oddělit znalce od všech změn v těle i v mysli, a když nikdy nezaměňujeme naše mentální a fyzické podmínky s neměnnou bytostí v nás, udělali jsme velký krok k uskutečnění ideálu filozofie práce.

K úspěchu jakékoli práce musí být přítomno poznání předmětu, poznávání a poznávající. Například než můžeme přejít z jednoho místa na druhé, musíme si být vědomi aktu chůze. Takové poznání, tj. kam jdeme, je stejně nezbytné, ale nemůže existovat ani bez poznávajícího (znalce). Poznání je trojího druhu:

1. Poznávání věci nebo smyslového objektu ne jaký je ve skutečnosti, ale jak se nám jeví. Máme pět objektů poznání: zvuk, barvu, vůni, chuť a hmat. Ty můžeme vnímat pomocí pěti smyslů a těmito kanály získáváme první stav (či úroveň) poznání. Učíme se, že věci existují kolem nás, ale protože toto smyslové poznání je přirozeně omezeno (časem a prostorem), nedochází k pochopení věcí tak, jaké skutečně jsou. Obvykle říkáme, že například slyšíme zvuk, nebo vidíme barvu a umisťujeme zvuk i barvu mimo sebe. Když však analyzujeme povahu zvuku nebo barvy, zjistíme, že zvuk není nic jiného než vibrace vzduchu a následně přenesení těchto vibrací zvukovým nervem do mozku, kde cítíme vjem, který promítnut ven se stane zevním zvukem. Podobně lze prokázat, že barva, kterou vidíme, není v objektu nebo v paprsku světla, který z objektu vychází, ale tvoří ji vlnění éteru v určitém stupni vibrace. Tento vibrující éter přichází do styku se sítnicí a očním nervem a vyvolá nervové podráždění, které vede k vnímání barvy v mozku. Projekcí těchto pocitů navenek, mimo naše tělo, je lokalizujeme na vzdálené předměty, a pak říkáme, že vidíme tu nebo onu barvu. A zase, jdeme-li na nějaké místo, můžeme si myslet, že jdeme směrem na sever rychlostí 3 km/h. Ale naše poznání tohoto faktu je správné pouze relativně, protože k přesnému stanovení naší rychlosti bychom museli znát všechny podmínky, které ovlivňují naši chůzi. Jak můžeme tvrdit, že se pohybujeme k

severu rychlostí 3 km/hod., když víme, že se Země otáčí od západu k východu kolem své osy rychlostí asi 4 000 km/h. A dále se Země krouží kolem Slunce rychlostí asi 30 km/s. A navíc se Slunce a celá sluneční soustava otáčí nesmírnou rychlostí kolem galaktického centra. To všechno jsou fakta. Jak nedokonalé je naše poznání, když si myslíme, že se pohybujeme směrem k severu! Ve skutečnosti neexistuje ani sever, ani jih. Z našeho hlediska se může zdát, že se pohybujeme rychlostí 3 km/h, ale naše rychlost je mnohem větší v jiném směru, vezmeme-li v úvahu otáčivý pohyb Země a její celoroční oběh kolem Slunce. Dále lze dokázat, že z hlediska vesmíru se vůbec nepohybujeme. Jelikož celý vesmír ve skutečnosti tvoří ucelenou jednotku, tak kam se vlastně chceme pohybovat? Nemůže se pohybovat nikam. Jako část vesmíru se nepohybujeme a nemůžeme nikam jít.

Patřičnou analýzou se tak dostáváme od prvního druhu poznání k druhému. Od omezeného poznání za podmíněk, za nichž se zdá, že se tělo pohybuje, přicházíme k vyššímu poznání – k poznání podmínek takových, jaké ve skutečnosti jsou a ne, jak se nám jeví.

A z toho můžeme přejít ke třetímu, nejvyššímu stupni poznání, které nám odhaluje jednotu veškeré existence. Pomocí tohoto poznání učíme vidět věci a události z hlediska jedné absolutní Skutečnosti, kterou je Věčný Znalec vesmíru. Ve chvíli, kdy si uvědomíme, že naše tělo je částí univerzálního těla, že naše mysl není oddělena od kosmické mysli a že naše duše je částí jedné, univerzální duše a že jsou co nejdříve spojeny jedna s druhou, všechna činnost pro nás získá nový smysl a již nebude možné jednat ze sobeckých důvodů, nebo konat zlé skutky. Stáváme se totiž sobeckými, jen když v důsledku našeho nedokonalého poznání ztotožníme pravé Já, tedy Znalce, s omezeními těla a mysli. Pak jsem schopni dělat skutky, které nám přinášejí utrpení a bídu. Zůstaneme-li si však vědomi jednoty celého vesmíru a zákona, který řídí mysl i tělo, i vztahu, který má jedna duše či bytost ke druhé a jsme-li si vědomi i různých úrovní či sfér ve vesmíru, pak nemůžeme chybovat. Světlo pravého poznání rozptyluje temnotu nevědomosti, která je příčinou sobectví, a odhaluje pravou povahu Znalce, který je nad veškerou činností.

Vědomí, které nás uvádí do vědomé harmonie s vesmírem, nám umožňuje odlišit Znalce od poznaných předmětů a pochopit, že nic ve vesmíru nemůže existovat bez závislosti na Znalci, který se projevuje každou jednotlivou formou. Toto poznání nejvyšší jednoty ničí představu oddělenosti a vysvětluje, že mnohost jevů a forem má za základ Skutečnost, která je jen jedna. Jevové objekty vesmíru, jako slunce, měsíc a hvězdy, jsou ve skutečnosti jenom četnými vlnami v rozsáhlém oceánu hmoty, která je v pohybu. Zdánlivě se jedno druhému jeví odděleně, ale jsou spolu úzce spjaty spodním proudem prvotní energie, která se projevuje v rozmanitých silách přírody. Celková suma této energie ve vesmíru se ani nezvětšuje, ani nezmenšuje, ale je stejná. Je také neoddělitelná od nekonečné Bytosti, která je zdrojem existence vědomí. Jsouce oklamáni zdáním, vytváříme si pojem oddělenosti a vidíme jedno tělo odlišné od druhého. Ale když jdeme pod povrch, hledáme to, co tuto rozlišenost

vytváří a sledujeme ji zpět až ke konečné příčině – k věčné energii a nezbytně tak dojdeme k poznání jednoty. To je problém, který musí vyřešit každý jedinec. Už tisíckrát jej řešili nejlepší myslitelé a filozofové světa, ale jejich vlastní řešení nemůže uspokojit jiné. Když člověk realizoval jednotu existence, pak dosáhl skutečné moudrosti, osvobození od všech klamů a neomezeného míru myslí. Nikdo však tohoto výsledku nemůže dosáhnout, dokud se nepozvedne ke stejné realizaci. Dosažením nejvyššího poznání a uvědoměním jednoty jsou zodpovězeny všechny otázky a ustanou i všechny pochyby. Ale je nemožné, aby neprobuzená mysl pochopila, co to znamená, protože k pochopení je potřeba vlastního prožitku.

První způsob poznání je, jak jsme již řekli, nejomezenější. Je to mělké poznání smyslových objektů, které se jeví jako skutečnost. Zvířata mají svoji potravu, slyší zvuky, čichají pachy, vnímají chuť, nebo změnu počasí, ale to je všechno. Nerozumí příčině svých pocitů. Jejich mysl nefunguje na vyšší úrovni, než je sféra smyslů, a proto nevědí nic o věcech smysly nevnímátných. A ti, kteří žijí v této úrovni smyslového vnímání, jsou jako živočichové. Nevěří, že existují věci, které nelze ověřit smysly. Nedokáží odlišit hmotu od ducha, duši od těla, anebo Znalce od poznávaného předmětu. Následkem toho se stále ztotožňují se svými fyzickými i duševními činnostmi. Většina lidí ve všech zemích až dosud nepokročila nad tento první stupeň poznání. Proto jsou ve svých myšlenkách tak úzkoprsí, jsou sobečtí a v důsledku toho jsou zaměřeni pouze na hledání tělesného pohodlí a smyslového potěšení, bez myšlenky na druhé. Mnozí jsou stále ještě pod úrovní nižších živočichů co do věrnosti, oddanosti a péče o děti.

Takové poznání je ovšem ve skutečnosti ještě nevědomostí. Filozofie nesobecké práce se nás snaží vést z tohoto stavu temnoty k nejvyššímu osvícení, jehož pomocí můžeme poznat pravý vztah jedince k vesmíru a nakonec realizovat cíl jednoty. Průměrný člověk si je vědom této jednoty asi tolik, jako i je vědom skutečnosti, že denně snáší atmosférický tlak 1 kg na čtvereční centimetr povrchu svého těla. Představte si, jak velkou tíhu to v úhrnu znamená. Tak velkou, že kdyby bylo tělo dáno do vzduchoprázdna, kde by tento atmosférický tlak nepůsobil, okamžitě by se roztrhalo. Přesto lidé nosí toto břemeno den za dnem, aniž si to uvědomují, pokud se zrovna nepokoušejí slézat velehory. A tak je to i s poznáním pravé přirozenosti člověka. Protože lidé tuto přirozenost nerealizovali, věří, že se naučili všemu tím, že věnovali péči svému tělu. Moudrý člověk se však tomuto primitivnímu pojetí života směje. Na každém kroku narážíme na toto povrchní poznání, založené na nějaké určité myšlence, která je úzká a omezená a chybí jí sebemenší stopy poznání. A právě tato nevědomost je příčinou všech našich omylů. Abychom se jim vyhnuli, musíme si stále klást otázku: Kdo koná práci? Je to duch, mysl, smysly, nebo tělo? Kdo je konající? Chceme-li praktikovat filozofii nesobecké práce, musíme mít tuto myšlenku stále na paměti. A pak se máme ptát: Co zvláštního musím učinit, abych dosáhl uvědomění Znalce?

Především musíme cvičit svou mysl. Musíme otevřít oči okolnostem, v nichž pracujeme. A když se naučíme rozlišovat mezi tím, kdo zná a mezi tím, kdo jedná, bude pro nás už snadné aplikovat toto poznání na náš každodenní život. Musíme si pamatovat, že pět podmínek, které jsme popsali, je pro každý druh práce naprosto nezbytných. Ale tyto podmínky žádným způsobem nemohou ovlivnit Znalce. Intelekt, mysl, tělo a smysly existují jen ve vztahu k němu a nemohou být aktivní, kdyby byly od něj odděleny. Stále se mění, zatímco On je neměnný. A kdo si uvědomí, že všechny věci na mentální, či fyzické úrovni existují pouze, pokud jsou ve vztahu k *átmanu*, k absolutnímu zdroji života a poznání, ten vidí toho, kdo je v klidu i uprostřed veškeré činnosti a stane se tak správně konajícím činitelem. Takový dosáhne dokonalosti prostřednictvím své práce.

Nechme tedy tělo pracovat, zatímco si uvědomujeme, že je to mysl a smyslové orgány, které pracují a že my jsme ve skutečnosti Znalcem – *átmanem*. Nic jiného s námi není trvale spojeno. Na nějakou dobu jsme na sebe vzali toto tělo a používáme je pro dosažení nejvyššího smyslu života. Ale protože si neuvědomuje fakt, že naše pravé Já je nad vším hmotným, sami jsme se ztotožnili s tělem – naším hmotným nástrojem. Protože si neuvědomujeme, že jsme nad veškerou činností, představujeme si, že jsme sami zajedno se svými mentálními proměnami a funkcemi orgánů. A tím, že jsme se připoutali ke svým tužbám, se je stále snažíme uspokojovat. Když si však uvědomíme, že tyto tužby nejsou ve vztahu k našemu pravému Já trvalé, že existují pouze v mysli a že je můžeme použít jako prostředku k dosažení dokonalé svobody, pak nás přestanou svazovat a najdeme klid a mír uprostřed všech problémů. Vzedme-li se v nás vlna hněvu, nenávisti nebo touhy, je nutno pouze oddělit se od této mentální touhy a ona zmizí. Objeví-li se vášeň, musíme si pouze uvědomit, že jsme v pozici svědka, v pozici toho, kdo zná vášeň a vášeň přejde. Jen když zapomeneme, že sami jsme Tím, kdo zná – Znalcem a ztotožníme se s hněvem, vášní či nenávistí, jen pak se dostaneme pod jejich nadvládu.

Zkoumáním podmínek, za kterých provádíme nějakou práci, můžeme naše pravé Já od těchto podmínek oddělit a cítit se šťastní. Pak pracujeme, aniž na výsledek myslíme. Ale ve chvíli, kdy myslíme na to, abychom dosáhli určitého konkrétního cíle, klameme sami sebe a pracujeme v nevědomosti, protože naše poznání (či uvědomění), které v té chvíli máme, je částečné a nedokonalé. Dokonalé poznání objevuje Znalec, který je nad vší činností a realitou, jež sama je základem všech jevových předmětů. Když to pochopíme, žijeme ve světě a pracujeme, aniž jsme zotročováni touhou po činnosti a jejích výsledcích, jako běžní lidé. Nezasvěcenému se můžeme jevit stejní jako ostatní pracující, ale náš duševní postoj je odlišný. Ačkoli se jim zevně podobáme, úkoly, které vykonáváme tělem, myslí, smysly atp., na nás nepůsobí tak, jako na ně, a ani nejsme poháněni sobeckými motivy.

Moudrý muž pracuje bez ustání a je si přitom současně vědom, že nekoná. Že pouze dovoluje tělu a mysli konat a jednat, ale nic za to neočekává. Podle filozofie nesobecké práce všichni, kdož při práci neprosazují své ego, jsou prosti připoutanosti,

naplnění energií a vytrvalostí, neovlivnění úspěchem ani neúspěchem a stále konají své dílo nepoháněni touhou či odporem k plodům svých činů. Takoví lidé jsou moudří a jsou pravými služebníky ducha.

Na druhé straně ti, kteří jsou plni vášní, ctižádostivosti, lehce ovlivnitelní jak radostí, tak žalem, ziskem, či ztrátou, jsou běžní služebníci tohoto světa. Nejsou nikdy šťastni, ale jsou stále plni zmatku, úzkosti a necítí se spokojeně. A ještě pod nimi je třetí skupina pracovníků, ze všech nejnižší. Zahrnuje ty, kteří jsou bezohlední, pošetilí, arogantní, nečestní, váhaví, pokleslí na duchu. Jsou to lidé, kteří jednají bez ohledu na škodu nebo újmu, kterou mohou způsobit jiným. Jsou schopni kdykoli zbavit své bližní jejich práva, nebo jim bránit, aby získali obživu. Na tyto bytosti se díváme jako na zločinně sobecké a jsou to opravdu zlé bytosti. A přece všechna tato špatnost, sobectví, připoutanost a vášně vycházejí jen z neznalosti jejich pravého Já, které je tím nepřipoutaným, svědku podobným Znalcem všech věcí, který setrvává beze změny uprostřed všech proměn mysli a těla.

Takový je základní princip filozofie nesobecké práce a ti, kteří jej chápou, porozumí tomu, co prohlašují všichni mudrci světa: „Jsem zajedno s věčnou Pravdou.“ Nebo, jak to vyjadřují hindové: „Já jsem brahman; já jsem On.“ Ti, kteří tuto myšlenku mají stále před svým duchovním zrakem, dosáhnou v tomto životě neomezeného štěstí. A když se změna dotkne těla, nebudou ji vnímat. Tak intenzivně uskuteční fakt, že jsou všemi změnami nedotčeni. Takoví zvládli tajemství práce. Jsou naplněni mírem a blahem. Jsou to praví pracovníci na této zemi.

Kapitola 6. Tajemství karmanu

Svět můžeme přirovnat k obrovskému jevišti, na němž se stále odehrává drama života. Jednotlivé duše jsou herci. Hrají roli, pro kterou mají nejlepší předpoklady, a jejich touhy, tendence a schopnosti určují jejich činy. Jeden přijme úlohu prezidenta, krále, prince, nebo guvernéra, jiný roli kupce či soudce, třetí roli manžela, čtvrtý roli matky. Každý bez výjimky však hraje svoji roli den za dnem, noc co noc, a tím vědomě či nevědomě přispívá k rozsáhlému dramatu, zvanému život, různými scénkami a výstupy. Někdy tragickými, někdy tragikomickými, někdy melodramatickými. Většina lidstva si však neuvědomuje, že hraje na jevišti života. Lidé zapomněli, že si sami zvolili svoji roli, kterou představují, a že svojí vlastní volbou vzali na sebe své charaktery. Myslí si naopak, že nějaká neviditelná bytost je přinutila hrát tyto role. Kdykoli dosáhnou uspokojivého výsledku, myslí si, že neviditelná bytost je potěšena. Na druhé straně, když je výsledek žalostný, pláče a naříkají a obviňují tutéž bytost.

Občas se někteří herci a herečky, nespokojení se svojí rolí, snaží ji vyměnit s jinými, když jejich role se jim zdá přitažlivější, protože vykazuje více veselí ve hře. A tak přecházejí z jedné role do druhé. Vždy však pokračují ve hře na tomto jevišti světa a získávají zkušenosti na každém kroku tak, jak se pohybují dopředu k naplnění cíle, jímž je osvobození duše od zotročení zákony přírody a k osvobození od nevědomosti, sobectví, ctižádostivosti a všech nedokonalostí, které je drží dole na úrovni jevů. Ti, kteří tohoto cíle dosáhli, se stáhnou z jeviště a už se neobjevují. Žijí v blahu a štěstí ve vyšším království Božství.

Příčina všech různých úloh, které jednotlivé duše hrají, leží uvnitř samotných herců a hereček a ne mimo ně. Lez jí nalézt v jejich vnitřní povaze. Jak roste síla, která je přítomna v semeni, které je ukryto ve vlhké zemi, tak postupně proniká ven a projevuje se ve formě rostlin, stromů, keřů a v každé formě projevuje všechny možnosti, které již byly v semeni obsažené. Stejně tak síly, které dřímou v lidské duši, se včas probudí, ženou ji do činností a nutí ji přijmout určitou roli ve hře. Pozvednou-li se tyto latentní síly do aktivity, jsou známy jako naše touhy či motivy. Pokud tyto touhy a motivy dokonale spí, není žádná známka aktivity. Tento latentní, nebo také spánkový stav, se v sanskrtu nazývá *tamas*. Jeho povahu lépe pochopíme při zkoumání stavu hlubokého spánku. V tomto spánku je schopnost chodit, slyšet, či hovořit skrytá a navenek se neprojevuje. Možnost projevu je ve stavu nečinnosti, nehybnosti. Ale když se tato síla probudí, vede k vibracím v mysli. Tyto vibrace nazýváme mentální činností. A tyto mentální činnosti, projevené zevně, tvoří fyzickou činnost. Všechny fyzické činnosti nezbytně předpokládají mentální aktivitu.

Každý zárodek života obsahuje nekonečné množství možností. Jak tyto formy života postupují z *tamasického* stavu do stavu aktivní touhy – do stavu *radžasického*, ženou je tyto touhy různými vývojovými stupni evoluce od říše rostlinné, přes říši živočišnou, až do říše lidské. První záblesk duševní činnosti se objevuje u nižších živočichů. Vrcholu dosahuje, když se zárodek života projeví jako lidská bytost. V lidské formě dosahuje činnost mysli nejvyššího stupně a tento aktivní stav mysli se v sanskrtu nazývá *radžas*, což je výrazem pro aktivitu. *Radžas* nutí jednotlivce, aby projevil mentální i fyzickou činnost, která však zanechává určité dojmy v mysli, a tyto vlivy a dojmy se zase stávají semenem budoucích činností a tužeb. Takto má každý čin, ať fyzický, nebo duševní tři stádia. Prvním je aktivita neboli touha. Druhým je zevní akce a třetím je účinek. Účinek, či také dojem, zůstává po určitou dobu skrytý. Později se však projeví ve formě touhy, vyjádří se v nějaké činnosti mysli, nebo těla, a tak vytvoří další účinek.

Každý jedinec je vázán těmito třemi stádii: aktivitou (touhou), činností a výsledkem (účinkem, dojmem). Pokud existuje duševní činnost, nemůžeme zastavit ani svoji zevní činnost. K určitému úsilí jsme nuceni naší vlastní povahou. Z tohoto důvodu je v Bhagavadgítě (III/5) řečeno: „Věru, nikdo, ani na okamžik, nesetrvá v nečinnosti. Vždyť každý je bez vlastní vůle poháněn k činnosti kvalitami zrozenými z přírody.“

A protože nejsme schopni vzdorovat této vnitřní síle, jsme nuceni dělat to, co děláme. Každý z našich činů nás vede a musí nezbytně vytvářet nějaký výsledek. Po každé akci následuje příslušná reakce, která se vrací k bodu, z něhož vyšla. A tak nakonec reakce na každou akci se musí vrátit zpět k samotné duši a ovlivnit konajícího. Další zkoumání nám také ukazuje, že povaha akce a reakce musí být stejná. Je-li akce dobrá, je dobrá i reakce. Je-li akce špatná, bude špatná i reakce. Tento zákon akce a reakce, nebo také zákon příčiny a následku, je v sanskrtu nazýván *karman*. Vázána tímto zákonem *karmanu*, provádí každá jednotlivá duše různé činy. Každý herec hraje svoji roli a sklízí své výsledky, které jsou dobré, nebo špatné a přinášejí štěstí, nebo utrpení.

To, co dnes konáme, je výsledkem spících sil, s nimiž jsme se narodili. A příčina těchto sil leží v činnosti některého předchozího stavu existence. Ani jednu z těchto skrytých sil jsme neobdrželi zvenčí. Ale jak vidíme, každý čin zde zanechává určitý vliv, který je po určitém období klidu znovu probuzen, takže příčina nynější tužby musí být nalezena ve vlivech vytvářených minulou činností. Náš současný život je spojujícím článkem v řetězu našich projevů se na jevové úrovni. Naše přítomnost je výsledkem naší minulosti a naše budoucnost musí být výsledkem naší přítomnosti. Protože tomu tak je, můžeme určit naši minulost zkoumáním přítomnosti. Mnoho lidí se ptá, jaký máme důkaz o tom, že jsme měli minulost a že budeme mít budoucnost. Důkazem je náš současný stav. A ten lze vědecky dokázat zákonem příčiny a následku. Příčina je skrytá v účinku a účinek je zevním projevem příčiny. Proto, jsme-li výsledkem něčeho, musí být příčina nikoli zevní, ale musí být v nás. Tomu se učíme pozorováním přírody

a pochopením zákona příčiny. Tento zákon je neúprosný a nezlomný. Nezastaví se kvůli pláči sirotků a slzám vdov. Bez milosti se žene dál a žádná překážka jej nezastaví. Utváří povahu každého jednotlivce – moudrého i hříšníka, krále i žebráka. Každého váže. Nikdo mu neunikne. Jím hnáni, pohybujeme se sem a tam zdánlivě v přímé lince, ale častěji v kruhu. Začneme u nějaké touhy, ujdeme určitou vzdálenost, opíšeme křivku a vrátíme se do stejného místa bez nejmenšího poznání kde a jak dosáhnout smyslu života.

V tomto kole akce a reakce prochází každá jednotlivá duše z jednoho bodu do druhého, stále dál a dál, od věku do věku. Je vůbec nějaká naděje, jak se z tohoto kruhu vytrhnout? Nevědomí a krátkozrací lidé existenci karmanu popírají. Říkají, že každá činnost skončí smrtí tohoto těla, že nic nezbude. Že nikdo za činy tohoto těla nebude odpovědný. Ale copak je pravděpodobné, že by zákon příčiny a následku, akce a reakce, přestal účinkovat, protože tito nevědomí lidé mu nerozumí a nevěří mu? Nikoli. Ať tomu věříme, nebo ne, bude stále pokračovat ve svém působení, stejně jako funguje zákon gravitace, ať jej člověk bere na vědomí, nebo ne. Naše víra nebo nevěřícnost nikdy nezastaví zákon karmanu v jeho nepřetržitém působení.

Takové je tedy nařízení přírody a ve shodě se zákonem karmanu vzniká otázka, jak máme pracovat a co máme dělat, abychom naplnili smysl tohoto dramatu života. Jak se od tohoto zákona můžeme osvobodit, když z nás učinil otroky tužeb a přání? Tyto otázky v západních myslích tak často nevzcházejí, protože lidé si zde tak dalece neuvědomují jejich význam, jako je tomu u Indů. A také proto, že na západě lidé ve svých náboženstvích nenacházejí o zákonu karmanu zmínku. Moderní věda ukazuje na důležitost tohoto zákona příčiny a následku, ale (křesťanské) Písmo se o něm zmiňuje jen málo. Snaží se vše vysvětlit zákonem dědičnosti, nebo působením nějaké nadpřirozené síly a umísťuje přitom příčinu našich činů kamsi mimo nás. Písma uvádějí, že jsme hnáni nějakou zevní silou, abychom udělali určité věci. Ale kdo, nebo co je tato síla, neumějí říci. V Indii bylo naopak na toto téma napsáno mnoho svazků knih. Po věky se o nich diskutovalo. Zákon karmanu byl aplikován na problémy každodenní existence, a tak bylo možno pochopit záhady života, což přineslo útěchu miliónům.

Jelikož je zákon karmanu tak nevyhnutelný a každý jedinec je mu podřízen nejen v tomto, ale i v příštích životech, existuje vůbec nějaká možnost, jak mu uniknout? Což jednou nepřijde doba, kdy se duše z této podrobenosti přírodě osvobodí? Ve skutečnosti duše není stvořena pro přírodu, ale příroda umožňuje získat zkušenosti každé jednotlivé duši. Musíme si to uvědomit. Dokud nepoznáme duši v jejím pravém světle, nemůžeme rozlišit, zda fyzická příroda byla vytvořena pro ni, nebo zda duše byla vytvořena pro fyzickou přírodu. Zkoumáme-li však pečlivě své vlastní duše, zjistíme, že naše mysl, intelekt, smysly a tělo jsou uvnitř oblasti jevů, zatímco právě Já je něco, co stojí jako svědek mimo mysl, intelekt, tělo a smysly. Tento svědek uvnitř nás je mimo přírodu a její zákony. Svědek je zcela svobodný. Kdyby nebyl, nehledali bychom svobodu. Tato touha po svobodě je v nás. A protože nemůžeme toužit po

něčem, co ve skutečnosti neexistuje, můžeme spolehlivě říci, že existuje cosi, co lze označit pojmem absolutní svoboda, které dříve či později dosáhneme jako konečného smyslu každého lidského života.

Viděli jsme, že příčinou všech našich činů jsou motivy či touhy uložené v nás samých. A pokud tam tyto touhy jsou, jsme nuceni pracovat a sklízet plody své práce. Každý jedinec den co den vykonává nějakou práci, ke které má určitý motiv. Někdo pracuje pro peníze, jiný pro jméno či slávu, někdo pracuje v naději, že dosáhne nebe, jiný pro pokání. Určitý počet lidí dosáhne svojí prací nesmírného bohatství a domnívá se, že hromaděním bohatství naplňuje smysl svého života. Kdyby to byla pravda, měli by být tito lidé dokonale šťastní a spokojení. A přece, i když mají plné sklady, stále touží po štěstí a míru, které jim jejich bohatství nemůže dát. Všechny tyto motivy pocházejí ze sobectví. A tak dlouho, dokud sobectví pěstujeme, musíme sklízet výsledky tužeb, být k nim připoutáni a stále spoutáni řetězem příčin a následků. Jakákoli práce vykonaná ze sobeckých motivů váže duši k výsledkům této práce a je tedy příčinou nesvobody. Když se nám však jednou podaří dosáhnout bodu, kdy pracujeme bez lpění na výsledcích, když nečekáme nic na oplátku, pak je zákon karmanu prolomen a jsme svobodni. Jak toho můžeme dosáhnout? Tím, že pracujeme pro práci samotnou a nikoli, abychom plnili své sobecké tužby.

Můžeme si ovšem položit otázku, zda je vůbec možné pracovat pro práci samotnou. Samozřejmě všichni, kteří se snaží dosáhnout svých individuálních cílů, jako slávy, peněz, jména atd., řeknou, že je to nemožné. Ale v každé zemi se najde několik lidí, kteří pracují bez osobního motivu, bez touhy po odměně. Takoví lidé jsou solí země. Pracují, jakoby spláceli dluh, který mají vůči společnosti, rodičům, lidstvu. Dokážeme-li pracovat s touto myšlenkou, že totiž vše, co konáme, je jen proto, abychom vyrovnali svůj dluh vůči vesmíru, pak umíme pracovat pro práci samotnou. Když splácíme dluh, myslíme na to, že za to něco dostaneme? Nikoli. Vykonáme práci, splatíme tím svůj dluh a víc na to nemyslíme. Každý jedinec už tím, že se narodil, dluží něco své zemi a státu, rodině, svému okolí, svým duchovním učitelům i svému vyššímu Já. Pokud člověk žije ve společnosti, má vůči ní povinnosti. Pokud ho společnost chrání a střeží jeho sociální podmínky, má člověk dluh vůči společnosti, která tyto podmínky udržuje. A jak může člověk tento dluh splatit? Splatí ho tím, že je dobrým členem společnosti, že dělá, co může, aby pomáhal ostatním, že nešetří žádnou námahu, aby splnil svou povinnost vůči společnosti a lidstvu.

Musíme respektovat práva ostatních a nečinit nic, co by jejich práva omezovalo. Nesmíme ubližovat svému sousedovi, protože nechceme, aby on ubližoval nám, a současně si musíme být vědomi toho, že motivem naší práce není získat nějakou odměnu, ale splatit dluh, který máme vůči světu.

Jsme-li dobrými členy své rodiny a dobře vychováváme své děti, pak splácíme svůj dluh vůči rodičům a předkům. Když studujeme díla velkých mužů a učíme se moudrosti, kterou shromáždili moudří lidé, splácíme svůj dluh vůči nim. Svůj dluh

vůči našim duchovním učitelům splácíme tím, že následujeme jejich příkladu a příkazů a pomáháme lidem na cestě duchovního vývoje.

V Indii se lidský život dělí do čtyř období, z nichž každé je určováno splacením dluhu určité části společnosti či světa – rodičům, společnosti, duchovním učitelům a nakonec svému pravému Já. Dluh, který máme vůči našemu vyššímu, pravému Já, můžeme splatit tím, že uskutečňujeme či realizujeme svoji pravou povahu, takže víme, kdo a co ve skutečnosti jsme. Tím osvobodíme duši od připoutanosti k přírodě i z jinak nezdolného zákona karmanu, který ji přidržuje na jevové úrovni. A tento dluh má být splacen dřív, než nadejde čas odchodu z těla. V Indii je toto přesvědčení velice silné. Konečný cíl života je naplněn, splatíme-li dluh, který máme vůči sobě. Máme-li tuto myšlenku stále na paměti, když pracujeme v rodině, ve společnosti, ve státě, pak pracujeme, aniž čekáme na výsledek, ať už ve formě osobní slávy, bohatství, nebo i morálního uspokojení. Každá práce, vykonaná v tomto duchu, očistí naši duši od sobectví, nenávisti, žárlivosti a hněvu. Pak když plníme své každodenní povinnosti, nebudeme jíst, pít, nebo hovořit proto, abychom zachovali své tělo, ale abychom vytvořili podmínky nutné pro splacení všech našich dluhů. Nebudeme už pracovat s připoutaností k plodům naší práce a následkem toho budeme hrát svoji roli bez sklízení výsledků ve formě smutku, utrpení a zklamání, které přicházejí až příliš často, je-li motiv našeho úsilí sobecký. A tehdy také nejsme v nebezpečí, že uděláme něco špatně.

Ještě jednu věc musíme brát v úvahu, než budeme schopni pracovat pro práci samotnou. Všechny síly, které používáme ve své mysli a v těle, nám ve skutečnosti nepatří. My je považujeme za své. Ve skutečnosti však naše nejsou. Cožpak můžeme říci, že vzduch v našich plicích je náš? Nikoli, pouze jej používáme k určitému účelu. Ani síla, která váže k sobě molekuly našeho těla, není naše, ale je vesmírná. A tak, chápeme-li takto celý náš fyzický i mentální organismus, zjistíme, že žádná síla, kterou používáme, nepatří jednotlivé osobě, ale vesmíru.

Při pohledu na sebe z hlediska vesmíru můžeme pochopit, že naše tělo je podobné mnoha vírům v moři hmoty, jejíž každá část je v neustálém pohybu. Podobně, když si uvědomujeme povahu naší mysli, objevíme, že existuje jediný mentální proud, který protéká celým vesmírem. Když se tento proud, který je komickou silou, projeví v jedné formě, nazýváme ji svojí myslí, a když je projevený v jiné formě, nazýváme ho myslí někoho jiného. Ale tato síla ve skutečnosti působí v každé mysli. Tato jediná univerzální energie, projevující se v nesčetných formách a tvarech, nemůže být nikdy považována za něčí vlastnictví. Schopnost myslet, slyšet, chutnat, čichat – to všechno existuje univerzálně ve vesmíru. Každá síla, která působí skrze mechanismus lidského těla, je silou přírody. My se však mylně domníváme, že tyto síly jsou naše vlastní. Proto se říká: „Čin je v každém případě tvořen silami přírody. Jen ten, jehož mysl je poblázněna sobectvím, si myslí, že je konajícím.“ (Bhagavadgíta, III/27).

Pošetilí a zaslepení lidé se domnívají, že jsou strůjci svých činů. Následkem toho po celý život sklízí plody svého omylu. Tak dlouho, dokud se ztotožňujeme s činy, vykonanými silami přírody, musíme nést důsledky těchto činů. Ve chvíli, kdy si uvědomíme, že naše fyzické tělo je částí vesmírného těla, že náš intelekt je součástí kosmického intelektu a že znalec myslí, smyslů a těla není ani jedním z nich, ale že stojí mimo, a že tento znalec je naše pravé Já, pak necháme tělo pracovat s plným vědomím, že nejsme ani herci, ani konající a prostě jen setrváváme v přítomnosti následků činů těla, myslí atd. Podstatou věci je nikdy nezapomínat, že práce, vykonaná myslí a tělem, není ve skutečnosti prováděna pravým Já, ale přírodou. Mudrci si toto uvědomuje a je tak osvobozen od připoutanosti, která pochází z nevědomosti. Sobectví je výsledkem nevědomosti. Zaměníme-li naše pravé Já či *átman* s myslí a tělem, pak si vlastně představujeme, že jsme omezenou bytostí, kterou nazýváme já, a odmítáme uznat stejnost pravého Já v jiných bytostech, které označujeme jako on či ona. Myslíme jen na naše malé či osobní já a snažíme se mu opatřit více bohatství a trpíme následky své nevědomosti

Když takto po léta jednáme jen ze sobeckých důvodů, jsme pak nešťastní a ubozí. Mudrci však pochopili, že tyto zdánlivě odlišné myslí ega jsou jen vyjádřením jediné kosmické myslí a jediného kosmického ega. Mudrci tedy tuto chybu nikdy nedělají, ale vždy berou ohled na práva všech, milují ostatní jako sebe sama, a jsou proto stále šťastní. Cokoli konají, nekonají to z nevědomosti, ale se znalostí věci. Když hrají svoji roli na jevišti tohoto světa, jsou si plně vědomi, jak toto drama skončí a jaký účel naplní. Pracují neustále a nikdy nečekají odměnu, neboť pamatují na učení Pán Krišny: „Na práci máš právo, ale nemáš nárok na její výsledek.“ (Bhagavadgíta, II/47)

Jak můžeme očekávat, že budeme sklízet plody práce, když ji koná příroda a ne my? Nemůžeme! Když si však uvědomíme, odkud přicházejí síly, které se skrze naši mysl a tělo vyjadřují a necháme-li, aby výsledky jejich projevů plynuly k prameni, odkud činnost vychází, odpoutáme se z řetězu a jsme svobodni. Můžeme své ruce a nohy, tělo i intelekt nechat stále zapojené v činnosti, aniž bychom mysleli na výsledek či zapomínali, že ve skutečnosti nejsme aktéry.

Někteří lidé si myslí, že když se vzdají činů, vyhnou se zákonu karmanu. Ale mýlí se. Kdo četl Bhagavadgítu, vzpomenou si na místo, kde Krišna říká Ardžunovi, který, překonán soucitem, odmítá bojovat se svými protivníky: „Nebud' zbabělý. To ti nepřísluší. Odhod' nízkou slabost srdce a povstaň, ó podrobiteli nepřátel.“ (Bhagavadgíta, II/3) A dále říká: „Naplněn sobectvím (ve smyslu „já jsem konající“) jsi rozhodnut neučinit to, k čemu tě tvoje přirozenost žene. A tak, omezen svými z přírody zrozenými činnostmi, budeš nucen dělat to, co pro poblouznění dělat nechceš.“ (Bhagavadgíta, XVIII/59).

Uvedené můžeme aplikovat na náš každodenní život. Nemůžeme se stáhnout z práce v tomto světě, aniž bychom byli jako Ardžuna vinni zbabělostí. Navíc, ať se jakkoli snažíme stáhnout z činného života, ve skutečnosti nemůžeme být nečinní.

I když přestaneme pracovat tělem, naše mysl zůstává stále aktivní. A naší jedinou nadějí, jak získat svobodu, je poznat tajemství práce. Ta spočívá, jak jsme už řekli, v tom, že konáme bez ustání a bez touhy po odplatě a bez jiného motivu, než jakým je osvobození duše, a tím splatíme své dluhy. Kdo umí takto jednat, je osvobozen od všech zákonů, které svazují běžného jedince. Jeho veškerá práce je věnována lidstvu. Vše, co dělá, je svobodně nabídnuto světu. Nemá zájem na výsledcích. Přesto pracuje neúnavně a touto jeho prací se jeho mysl i srdce očistí. Pak se v zrcadle jeho čistého srdce zrcadlí boží Duch, který v něm přebývá. A on cítí, že jeho mysl a tělo jsou pouhé nástroje, kterými božství pracuje pro svoji moc. O takovém nám Bhagavadgíta (IV/20) říká: „Ten, kdo zanechal ulpívání na plodech činů, je stále spokojen, na nikom není závislý i když je činný, nekoná vůbec nic.“

Osvobozen od poddanství nevědomosti, sobectví, klamu a poté, co přetáhl pouto, které poutá a váže duši ke zrození a znovuzrození, dosáhne nakonec oblasti nekonečného míru. Tento mír považuje každé náboženství za nejvyšší ideál a jeho uskutečněním je dosaženo cíle života. Když duše tohoto stavu dosáhne, získá dokonalou svobodu. Už nadále není podřízena zákonům přírody, ale je svým pánem a může projevit schopnost všemohoucnosti a vševědoucnosti, která je jejím rodným právem. Ti, kdo dosáhli tohoto stavu, se nazývají spasiteli lidstva. To byl Buddha, Krišna, Kristus, Rámakrišna a jiní. Uvědoměním jednoty individuální duše s vesmírným duchem pracovali pro práci samu, bez myšlenky na odměnu. Každý, kdo bude takto pracovat, pozná pravé štěstí v tomto životě a na věky věků setrvá v míru.

Kapitola 7. Povinnost nebo motivy v karmanu

Činnost duše i těla jsou podmínkou života. Absolutní nečinnost znamená smrt. Činnost se projevuje rozmanitě v běžném konání naší každodenní existence. Tuto práci můžeme rozdělit do tří tříd podle motivů, které ji inspirují.

Do první třídy zahrnujeme vše, co vykonáváme pro zachování těla a uspokojení smyslu. Druhá třída zahrnuje všechny činy konané ze smyslu pro povinnost. A třetí vše, co je konáno svobodně a z lásky.

Činy v první třídě, prováděné k uspokojování potřeb naší tělesné povahy, jsou motivovány hlavně dvěma silami: pudem sebezáchovy a pudem po rozmožení. Sestoupíme-li do rostlinné říše, najdeme tyto motivy vyjádřené i v životě rostlin a stromů. Od nejnižší améby až po lidskou bytost jsou přítomny stejné projevy. Rozdíl není v druhu motivů, ale v jejich stupni vývoje. Jak stoupáme v evolučních stupních výše, pozorujeme, že tyto motivy jsou vyjadřovány stále přesněji, až dosáhnou kulminačního bodu u člověka, jakožto nejvyšší živé bytosti.

Dalším evolučním procesem tyto dva motivy, opět inspirovány sebeláskou, vytvářejí pojem dobra a zla a smysl pro povinnost. Druhý se obvykle vyvine z prvního, který vždy pochází ze sebelásky. Tato sebeláska je ve svém počátku vždy velmi omezena, protože pravé Já je v tomto období ztotožněno s tělem. Je tomu tak nejen na nižší živočišné úrovni, kde ještě není otevřeno duchovní oko a kde se ztotožňuje duše s tělem a duch s hmotou. Bytosti zde nejsou schopni rozlišovat jedno od druhého. V každém jedinci je v tomto bodě já středem všeho dění. Co prospívá já, stane se jediným objektem pozornosti. A to, co jedinci působí bolest a utrpení, začne nazývat zlem. Hnán sebeláskou, stará se napřed o své nižší, omezené ego. To chápeme pod pojmem „já“ nebo „moje“, aniž je uznáváme u druhých. Na tomto vývojovém stupni nemáme jinou myšlenku, než hledat vlastní libost a uspokojení a vyhnout se všemu, co přináší nepohodlí a trápení. Tak to nacházíme u divošských kmenů, jejichž celý zájem se týká nižšího já, které představuje „všechno“. Postupně, jak se začíná rozvíjet morální chápání, učí se jedinec uznávat práva ostatních. Ostatními jsou zde myšleni ti, s nimiž je jedinec stále ve styku, ti, kdož jsou s ním úzce spjati – tedy rodina a příbuzní. Nyní už člověk cítí, že by neměl dělat nic, co by ublížilo jeho nejbližším. To je první příznak smyslu pro povinnost. V této chvíli už není myšlenka dobra a zla svázána s motivy sebezachování a sebeuspokojení, ale zahrnuje i „já“ těch, kteří jsou s ním spojeni rodinnými pouty.

Když jedinec najde příbuzného, který pečuje o jeho tělesné potřeby, nebo mu poskytuje určité potěšení, vyklíčí v něm cit a začne mu přicházet na mysl, že by měl chránit jeho život a snažit se o jeho pohodlí stejně, jako se snaží o vlastní. Takto se probouzí smysl pro povinnost vůči rodině.

Později, když přijde do styku s nějakým sousedem, který mu poskytne pohodlí, nebo je na něj laskavý, pocítí k němu stejné city, jaké má ke svým pokrevním příbuzným, a snaží se hájit i jeho zájmy. Odtud pramení povinnost vůči přátelům a sousedům.

Snažíme-li se vystopovat v naší vlastní zkušenosti vztahy, které jsou mezi námi a ostatními, s nimiž nás nepojí pokrevní svazky, zjistíme, že náš smysl pro povinnost vůči nim se postupně vyvinul ze základního principu sebelásky. Každá jednotlivá povinnost se bude samozřejmě lišit podle povahy a okolností různých jedinců. A to proto, že neexistuje absolutní měřítko povinnosti pro všechny a protože povinnost je ve své podstatě relativní.

V této velké dílně přírody musí každý vykonávat povinnost, kterou na něj klade jeho specifické okolí a podmínky. Tyto podmínky však nejsou nikdy stejné. Jak se mění podmínky, mění se i povinnost. Jak se liší jednotlivé povahy, tak se liší i smysl pro povinnost už podle povahy jejich specifických tendencí. Co je povinnost pro jednoho, nemusí být povinností pro druhého. Co je povinností v jednom období života, nemusí být povinností v jiném. Dítě má své povinnosti vůči rodičům, a když dospěje, vzniknou mu nové povinnosti. Když chodí do školy, musí na sebe vzít povinnosti žáka, když se ožení, bere povinnosti manžela či manželky, když se stane rodičem, jsou tu povinnosti rodiče atd. A když si uvědomí, že má určité povinnosti vůči své zemi nebo státu, probudí se v něm smysl pro povinnost vůči zemi a vládě. A tak v každém jednotlivém případě zjistíme, že co je povinností v jedné chvíli, přestává jí být v jiném okamžiku. Nové povinnosti stále přicházejí místo starých. Všichni jsme měli určité povinnosti ve škole, ale kde dnes jsou? Jsou pryč.

Dnes nemyslíme stejným způsobem, jako když jsme chodili do školy. Objevily se jiné povinnosti a vytlačili povinnosti z té doby. Život je rozdělen na určitá období a každé období nese své povinnosti. Je to neustálý proces vývoje a pokroku, kdy se vyšší povinnosti vyvíjejí z nižších a dočasně vážou naši duši.

Chodíme-li do práce, máme povinnosti v zaměstnání. Když se vrátíme domů, máme povinnosti doma. Celá naše existence je tvořena sérií činností, z nichž každá nese pocit, že se to „musí“. Tento pocit v nás je smyslem pro povinnost. V objektivním smyslu povinnost neexistuje. Nemůžeme se k ní dostat zvenčí. Je čistě subjektivní. Když konáme určitý čin za určitých okolností a jsme si vědomi, že jej máme konat, pak tento smysl závaznosti je povinnost. A kdo nám říká, že musíme? Naše vnitřní já. Poháněni přírodními tendencemi a částečnou znalostí si myslíme, že za určitých podmínek máme konat právě tyto činy. Pokud tomu věříme, jsme nuceni je vykonávat. Pocit, který nás váže k těmto specifickým skutkům těla i mysli, je smysl pro povinnost. Povinnost vytváří určitý druh vazby mezi jedincem a jeho okolím. Nemáme-li smysl pro povinnost, pak tuto vazbu necítíme. Ve skutečnosti to jsou předpoklady, které, pokud trvají, nás zotročují. V našem denním životě vykonáváme mnoho povinností jako námezdní síla. Avšak představujme si, že když je takto

vykonáme, budeme šťastní z upokojení, které vznikne tím, že jsme je vykonali. Ale v příštím okamžiku se podmínky změní, okolí se změní a my musíme čelit jinému souboru povinností a novým pocitům.

Nic nás nemůže osvobodit, pokud jsme vázáni tímto smyslem pro povinnost. Je největším poutem našich životů. Můžeme se na to dívat tak, že je zcela správné být stále svázán myšlenkou, že je nutné cosi vykonat a také to vykonávat, protože se to jeví v daném okamžiku jako naše povinnost. Ale je naprosto nezbytné si uvědomit, že nás to nikdy nedovede ke štěstí. Stačí jen zpětně projít naše zkušenosti, abychom zjistili, že i když jsme už vykonali nespočet povinností, jejich splněním jsme žádného trvalého štěstí nedosáhli. Když se zeptáme starého, 80 či 90 letého muže, který všechny své povinnosti vůči rodině, společnosti a zemi splnil, zda je šťasten; bude jeho odpověď kladná? Ne. Skoro jistě řekne: „I když jsem vykonal všechno, co se ode mne jako od otce, manžela a občana žádalo, necítím se šťasten.“

Pokud se zastavíme a každý si položíme otázku: Kdybych splnil všechny své povinnosti, budu tím spokojenější? Budeme nuceni přiznat – ne, k trvalé spokojenosti nám stále bude cosi chybět. Pouhé plnění povinností samo o sobě nepřináší trvalé štěstí. Vždy musíme vědět, která z povinností, jež nás obklopují, je nejdůležitější. A nakonec musíme řešit problém: Jaká povinnost je v životě skutečně vrcholná?

Někteří lidé říkají, že nejvyšší povinností je pomáhat druhým. Ale proč bychom jim měli pomáhat? Protože to někdo říká, nebo protože je to napsáno v nějaké knize? Proč bychom vlastně nemohli kohokoli zabít a obohatit se? Bible píše: „Boj se Boha a dodržuje jeho přikázání, neboť to je celá povinnost člověk.“ Korán říká: „Následuj učení Mohamedovo. To je veškerá lidská povinnost.“ Zarathustra tvrdí: „Následuj učení Zend Avesty a poslouvej příkazy Ahura Mazdy. V tom spočívá celá povinnost člověka.“

Ale proč se máme bát Boha? Běžně se na to odpovídá – protože nebudeme-li to činit, potrestá nás. Ale proč tedy Bůh dává své přikázání pro jeden národ tak a pro jiný jinak? Když se Písma liší, jak si může každé z nich osobovat právo nejvyšší autority? V Koránu čteme, že muž se může dvacetkrát oženit. Sám Mohamed měl 18 žen. To je jeden ze sociálních příkazů Boha, převládající v určité zemi. Ale např. v Americe by to nebylo vhodné. Variabilita je vskutku typickým rysem tak zvaných božích přikázání, a když člověk přečetl všechna Písma světa, neví, které následovat. Proč bychom tedy měli poslouchat boží přikázání? Je mnoho lidí, kteří v boží trest nevěří. Co s nimi? Nejsou nuceni dodržovat přikázání, protože se božího hněvu nebojí. Tyto osoby tedy nebudou mít žádnou povinnost.

Slovo povinnost je abstraktní pojem a jako takové nemůže být definováno. Můžeme však dospět k určité představě, co se tím myslí, když budeme studovat různá Písma a pak redukovat jejich učení na co nejjednodušší formu. V božích přikázáních pozorujeme, že všechna, která říkají: „nedělej to či ono“, se dají shrnout do příkazu:

„nebud' sobecký, bud' nesobecký“. Rozebereme-li kterékoli boží přikázání, vždy v jeho základu tento pokyn najdeme.

Každý čin, který člověka vede od sobectví k nesobectví, který rozšiřuje a pozvedá jeho charakter, který osvobozuje duši a vede ji k Božství, je dobrý, a proto se stává nejvyšší povinností každého jedince. Na druhé straně – to, co člověka uzavírá do úzkých prostor jeho omezené nižší povahy, je sobecké a je nutno se tomu vyhnout. Jakmile si to člověk uvědomil, jeho smysl pro povinnost nebude nadále vymezován příkazy jedné knihy nebo jedné osoby, ale bude založen na univerzálním zákonu nesobeckosti. Jeho zásadou bude: Co pozvedá charakter, je správné, co jej degraduje, je špatné. Opět však platí, že ta řada činů, která člověka rozvíjí, nebo degraduje, se bude lišit podle jeho povahy a vnějších okolností. Rozvoj a úpadek se nemají hodnotit podle normy jednotlivé osoby jsoucí na určitém vývojovém stupni, ale podle nejušlechtlejších ideálů všech lidí, všech duchovních směrů a náboženství. A nejvyšší společnou normou je absolutní osvobození duše od jakéhokoli otroctví. Co k tomuto osvobození vede, to je povznášející. Co nás udržuje ve vázanosti, je ubíjející. Proti hinduistické filozofie říká: „Co pozvedá duši, co přináší prospěch a absolutní svobodu jak nyní, tak v budoucnosti, to je pravá povinnost (člověka)“. Tento ideál povinnosti je jako hvězda Polárka, která ukazuje cestu lodi lidské duše v neklidných vodách oceánu činností a postupně ji přivádí do země dokonalé svobody.

Je třeba být si stále vědom jedné skutečnosti, že naší jedinou povinností je být nesobecký a uplatňovat to v naší denní povinnosti, abychom si byli jisti, že je naše nejvyšší povinnost splněna. V běžném životě jsme obklopeni různými druhy povinností. Sami vůči sobě, vůči své rodině, svému okolí, společnosti, naší zemi a konečně vůči všem živým bytostem. Jediná myšlenka, která je univerzální, společná pro všechny v každé zemi, je neublížovat – duševně či fyzicky – jakékoli živé bytosti. Napřed vycházíme z nižšího já, a pak postupně poznáváme já ostatních. Když začneme cítit druhého stejně, jako cítíme sebe, zvedáme se nad omezení tohoto nepravého já. V této chvíli jsme uskutečnili první krok na cestě směrem k nesobectví. Cíle dosáhneme, když si uvědomíme, že všechny živé bytosti jsou s námi stejné. Ježíš Kristus říká: „Miluj bližního svého, jako sebe sama.“ A také: „Milujte své nepřátele.“ Ale neučí: „Milujte všechny živé bytosti,“ tak, jako to učí Buddha. Když měla být zabita koza, Buddha přistoupil a nabídl svůj vlastní život za její. Život kozy zachránil a člověk, který ji chtěl zabít, se pak stal Buddhovým žákem. Když začneme cítit všechny živé bytosti, jako ctíme sebe, dosáhneme stavu vývoje, kdy smysl pro „já“ a „mé“ zmizí. Pak vidíme všechna stvoření na duchovní úrovni jako jedno. Proto říká Bhagavadgíta (XIII/27): Ten, kdo vidí totéž božské Já, přebývající stejně ve všech a nikdy nehynoucí, ten dosahuje nejvyššího cíle.

Uvědomění jednoty ducha je nejvyšším ideálem života. Je to vrchol nesobectví. Je to uskutečnění boží lásky, protože Bůh miluje stejně všechna stvoření. Jeho láska skutečně svítí na všechny stejně, tak jako svítí světlo slunce bez rozdílu na člověka i na zvířata.

Když se tato láska či vnímání jednoty probudí v duši, pozvedli jsme se nad veškerou povinnost a práci. Pozvedli jsme se nikoli přes smysl pro povinnost, ale láskou. Co je vyšší z těchto motivů? Láska musí být vyšší, než povinnost, a kde je láska, tam nemůže být myšlenky na povinnost. Pozorujeme i v běžném životě, že když se někdo zamiluje, ztrácí veškerý smysl pro povinnost vůči přátelům, příbuzným, společnosti. Protože láska zrušila vědomí jiných povinností a osvobodila duši. Pokud jsme vázáni povinnostmi, jsme otroky. Ale jsme-li za těchto podmínek otroctví uneseni silným citem lásky, všechen smysl pro povinnost k rodině či společnosti, který nás prve svazoval, roztaje a tímto okamžikem se stáváme svobodnými. Platí tedy, že kde je pravá láska, tam je svoboda a nezůstává žádná stopa po povinnosti. Bůh nemá povinnost vůči žádné živé bytosti, ale má lásku pro všechny. Proto se máme snažit rozlišovat mezi láskou a povinnostmi, protože povinnost nás váže a činí otroky, kdežto láska přináší volnost a osvobození duše. V kom vzejde cit lásky ke všem živým bytostem, ten je osvobozen od všech povinností, od vší připoutanosti ke své fyzické povaze. Nehledá již smyslové potěšení, ani se nesnaží zachovat nižší já, nebo ochránit tělo, protože si uvědomuje, že není tělo, ale duše.

Dokonce, když je tělo trháno na části, nehne to s ním, ale vytrvá ve vědomí své duchovní podstaty – v *átmanu*, v božském Já, které nemůže být rozsekáno na kusy ani spáleno ohněm, ani rozpuštěno vodou, nebo vysušeno vzduchem (Bhagavadgíta, II/23-24). U vědomí toho pracuje bez myšlenek na odplatu. Ti, kteří překonají svoji povinnost s nadějí na odplatu, přestanou myslet na výsledek, když začnou být vedeni láskou. A všechna práce, vykonaná tímto vyšším motivem lásky, vezme na sebe formu uctívání nejvyššího Ducha.

Povinnost je jen zřídkka sladká, není-li doprovázena láskou, je naopak velmi hořká. Předpokládejme, že žena má vykonat svoji manželskou povinnost, když svého muže nemá ráda a dělá to jen proto, že jsou spolu svázáni zákonem. Je v tom nějaké štěstí? Kde však je láska, tam je i radost a pohoda a nikdo nečeká odměnu (Bhagavadgíta, V/12). Pravá láska způsobí, že pracujeme pro lásku a smysl pro povinnost mizí. Kdo tomu porozumí, zná filozofii práce a veden ve všech činech pouze láskou, stane se blaženým a božím dělníkem.

Ježíš se dal lidstvu, protože jej miloval. Buddha pomáhal lidstvu, protože viděl trpět lidi v bídě a neodolal své touze je spasit, stejně jako nemůže odolat muž, když vidí, že se někdo topí. Tehdy zapomeno na sebe a svůj vlastní život a běží tonoucího zachránit. To, co způsobuje, že zapomínáme na své já nebo na vlastní život, je pravou láskou, přesahující povinnosti. Nebo ještě lépe, je to naplnění nejvyšší povinnosti, a proto musí přinést svobodu. Pak cokoli děláme, děláme s láskou a žijeme zde na světě jako inkarnace božství.

Skutečným cílem povinnosti je svoboda a božská láska a s probuzením této lásky přichází všechno poznání. Božská láska a boží moudrost jedno jsou. Rozvíjejí vnitřní já současně a vedou nás k vědomí Boha. V okamžiku, kdy člověk miluje všechna živá

stvoření jako sebe sama, poznal právě Já ve všem a pozvedl se do říše vědomí Boha. Není již na lidské úrovni. Božská láska je vyjádřením pocitu jednoty. Tato jednota se neobjeví fyzicky, ale pouze na nejvyšší duchovní úrovni. Kdokoli, kdo tohoto stavu dosáhne, zná Boha a vidí božství ve všem. Nespatřuje černocho, bělocha, zvířata, ale božská Já ve všech těchto tvarech. Vidí všechny tvory v sobě a sebe ve všech tvorech (Bhagavadgíta, VI/29). Když se takový člověk podívá na obličej někoho jiného, jeho pohled přechází z povrchu do nitra, k samému jádru, k duši jeho duše. A touto hlubší vizí spatřuje, že zdroj všeho vědomí, existence a blaženosti u tohoto jedince je – stejně jako u něj samého – *átman* či božská jiskra. Když takto spatřuje jednotu, vykonává svoji nejvyšší povinnost, stává se zajedno s Bohem a jako Kristus prohlásí: „Já a můj otec jedno jsme.“ Přebývá v tomto svrchovaném vědomí Boha navždy. Necítí trápení, úzkost ani smutek. Je volný, osvobozený, blažený (Bhagavadgíta, II/15). Jak může existovat trápení starost, bída, nebo bolest tam, kde není nic jiného než božství? Negace jsou jen tam, kde převládá myšlenka dvojnosti, mnohosti. Ale s poznáním duchovní jednoty ustává bolest, žal a utrpení.

Vesmír je jeden oceán božství a všechen strach ze smrti a trestu musí v okamžiku realizace této pravdy vyrchat. Skutečné Já nikdy netrpí. Je již božské a volné od narození a smrti (Bhagavadgíta, II/20). A když toto známe, život se stane hodným žití. Jinak můžeme plnit své povinnosti nekonečně dlouho a přitom nedojdeme ani míru, ani štěstí. Ale když si uvědomíme svoji jednotu s božstvím a dosáhneme stavu nadvědomí či vědomí Boha, všechny naše touhy a povinnosti jsou splněny, všechny uzly našeho srdce jsou uvolněny, všechny pochyby přestanou, všechny otázky jsou zodpovězeny a individuální duše překonává veškeré zákony. Kdo pochopil nejvyšší povinnost a splnil ji, dosáhl svobody a dosáhl božské lásky a božské moudrosti zde na zemi. Takový člověk překročil celý zákon karmanu, zákon kompenzace a odplaty, a vstupuje do oblasti věčně jsoucího bytí, inteligence a blaha.